

СЕКЦІЯ 1. ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ; ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

УДК 159.923.2

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-2-1>**РЕФЛЕКСІЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ
ОСОБИСТІСНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
МЕДИЧНОЇ СФЕРИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ****Андрієвський Іван Іванович,**

аспірант кафедри психології та соціальної роботи

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

IvanAndrievskij@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-7430-4627>

Метою нашого наукового дослідження є розкриття змісту, способів та принципів розвитку рефлексії як фактору формування особистісної відповідальності у майбутніх фахівців медичної сфери в процесі їхнього професійного становлення.

Методи. Науковий пошук спирався на використання теоретичних методів, а саме психологічного аналізу проблеми розвитку рефлексії як фактору формування особистісної відповідальності у майбутніх фахівців медичної сфери, системного аналізу та узагальнення теоретико-методологічних підходів до питань, пов'язаних із компонентами структури рефлексії та способами її розвитку в майбутніх фахівців медичної сфери.

Результати. У процесі дослідження визначено, що рефлексія є одним із важливих елементів у системі особистісно-відповідальної професійної діяльності сучасного медика; вона виконує складну функцію професійної саморегуляції. Підкреслено, що рефлексивна функція особистісної відповідальності уможлиблює вибір майбутніми фахівцями медичної сфери найбільш вдалого шляху надання ефективної медичної допомоги. Проведений теоретичний аналіз дозволив виділити три способи розвитку рефлексії у майбутніх фахівців медичної сфери. Зазначено, що розвиток рефлексії у майбутніх фахівців медичної сфери є планомірним, цілеспрямованим процесом, який охоплює професійне самопізнання, професійне самотворення та професійну самореалізацію. Доведено, що розвиток рефлексивної компетентності у професійній діяльності майбутніх фахівців медичної сфери визначається рівнем їхньої адаптації до професійної діяльності й активізації власної активності до змін, постановки і досягнення нових професійних цілей та залежить від чотирьох компонентів: інформаційного, інструментального, оцінно-мотиваційного та поведінкового.

Висновки. Нами встановлено, що важливою умовою успішної професійної діяльності майбутніх фахівців медичної сфери є розвиток їхньої особистісної відповідальності, одним із факторів становлення якої виступає високий рівень розвитку рефлексії. Рефлексія дає можливість майбутнім фахівцям медичної сфери прогнозувати та критично аналізувати власну професійну діяльність, оцінювати ефективність свого професійного і особистісного розвитку та нести особистісну відповідальність за прийняті професійні рішення, поставлені цілі та пріоритети, засоби та методи реалізації цих рішень.

Ключові слова: рефлексивна компетентність, професійний розвиток, професійна здатність, діяльність, ефективна медична допомога.

**REFLECTION AS A FACTOR FOR THE DEVELOPMENT
OF THE PERSONAL RESPONSIBILITY OF FUTURE MEDICAL SPECIALISTS
IN THE PROCESS OF THEIR PROFESSIONAL ESTABLISHMENT****Andriievskiy Ivan Ivanovych,**

Postgraduate Student at the Department of Psychology and Social Work

Vinnitsia Mikhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University

IvanAndrievskij@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-7430-4627>

Purpose. The purpose of our scientific research is to reveal the content, methods and principles of the development of reflection as a factor in the formation of personal responsibility in future medical professionals in the process of their professional formation.

Methods. The scientific search was based on the use of theoretical methods, namely psychological analysis of the problem of the development of reflection as a factor of formation of personal responsibility in future

medical professionals, systematic analysis and generalization of theoretical and methodological approaches to issues related to the components of the structure of reflection and ways of its development in the future. medical professionals.

Results. In the process of research, it is determined that reflection is one of the important elements in the system of personal responsible professional activity of the modern physician, it performs a complex function of professional self-regulation. It is emphasized that the reflexive function of personal responsibility makes it possible for future medical professionals to choose the most successful way of providing effective medical care. The theoretical analysis made it possible to identify three ways of developing reflection in future medical professionals. It is noted that the development of reflection in the future medical professionals is a planned, purposeful process that includes professional self-knowledge, professional self-realization and professional self-realization. It is proved that the development of reflexive competence in the professional activity of future medical professionals is determined by the level of their adaptation to professional activity and activation of their own activity to changes, setting and achievement of new professional goals, and depends on four components: information, instrumental, evaluative and motivational.

Conclusions. We have found that an important condition for successful professional activity of future specialists in the medical field is the development of their personal responsibility, one of them being a factor of formation of which is a high level of development of reflection. Reflection enables future medical professionals to predict and critically analyze their professional activities, evaluate the effectiveness of their professional and personal development, and be personally responsible for their professional decisions, goals and priorities, means and methods of implementing these decisions.

Key words: *reflexive competence, professional development, professional ability, activity, effective medical care.*

Вступ

В умовах трансформаційних змін у системі охорони здоров'я значна увага приділяється підготовці майбутніх фахівців медичної сфери. Особливого значення набуває не лише формування у них професійних знань і умінь, а й морально-етичний розвиток. Такий підхід зумовлений тим, що особистість сучасного фахівця медичної сфери розглядається як центральний компонент системи медико-професійної діяльності, який забезпечує її спрямованість і успішність функціонування в розв'язанні проблем гуманістичної орієнтації в галузі медичного обслуговування. Однією з основних вимог, які висуваються до майбутнього фахівця медичної сфери, є високий рівень розвитку в нього гуманного відношення до хворого, що значною мірою ґрунтується на особистісній відповідальності за власні професійні дії та вчинки. Від рівня сформованості особистісної відповідальності залежатиме як професійне майбутнє фахівця медичної сфери, так і продуктивність його фахової діяльності. Саме тому проблема формування особистісної відповідальності у майбутніх фахівців медичної сфери набуває особливої актуальності. Суттєвим фактором розвитку особистісної відповідальності у майбутніх фахівців медичної сфери в процесі їхнього професійного становлення є рефлексія. Розвиток рефлексії у майбутніх фахівців медичної сфери сприятиме розумінню та усвідомленню ними своєї ролі в професійній діяльності, мотивів власних професійних вчинків і дій та викликатиме якісні зміни в структурі самостановлення до процесу і результату надання кваліфікованої медичної допомоги.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Вивчення рефлексії як фактору розвитку особистісної відповідальності у майбутніх фахівців медичної сфери в процесі їхнього професійного становлення зумовлено необхідністю становлення людиноцентристського підходу в галузі медичного обслуговування. Оскільки професійна реалізація майбутніх фахівців медичної сфери відбуватиметься в діаді «людина-людина», а ефективність їхньої діяльності значною мірою визначатиметься здатністю обирати ефективні шляхи й способи надання медичної допомоги, то особистісна відповідальність набуває вирішального значення в професійній самореалізації й самоактуалізації сучасного медика. Становлення даної професійної якості в майбутніх фахівців медичної сфери значною мірою ґрунтується на рівні розвитку рефлексивної компетентності. Рефлексія має стати одним із базових психологічних утворень у структурі професійних здатностей майбутніх фахівців медичної сфери. На нашу думку, питанню розроблення методів розвитку рефлексії як фактору становлення особистісної відповідальності у майбутніх фахівців медичної сфери приділяється недостатньо уваги.

Вивченням проблеми рефлексії займалися такі вчені, як С. Рубінштейн (умова особистісного розвитку) (Рубінштейн, 1973), О. Асмолов (здатність людини до самоаналізу) (Асмолов, 1990), В. Слободчиков (генезис рефлексивної свідомості) (Слободчиков, 1990), Г. Щедровицький (системно-структурне утворення, що розвивається в процесі онтогенезу індивіда) (Щедровицький, 1995), В. Зінченко (роль

рефлексії в побудові предметної дії) (Зінченко, 2002), О. Савченко (рефлексивна компетентність) (Савченко, 2016), О. Воронова (рефлексія як умова формування адекватної «Я-концепції») (Воронова, 2017).

Таким чином, спираючись на дослідження О. Асмолова і В. Зінченко, трактуємо рефлексію як спроможність майбутніх фахівців медичної сфери здійснювати самоаналіз власної професійної діяльності, який стимулюватиме процес розвитку професійної самосвідомості та виступатиме одним із факторів формування особистісної відповідальності (Асмолов, 1990). Надання кваліфікованої медичної допомоги стає можливим завдяки високому рівню розвитку особистісної відповідальності у майбутніх фахівців медичної сфери, в основі якої лежить рефлексивна компетентність, тобто здатність переосмислювати наявні професійні стереотипи, а в кінцевому підсумку – здійснювати особистісне перетворення себе як фахівця.

Враховуючи погляди Г. Щедровицького, рефлексію майбутніх фахівців медичної сфери варто вивчати як процес і особливу структуру в діяльності сучасного медика, як механізм і закономірність розвитку самої медичної діяльності. Згідно з визначенням Г. Щедровицького, рефлексію необхідно розглядати як уявлення у свідомості майбутніх фахівців медичної сфери того, що і як вони роблять у плані професійних дій і вчинків (Щедровицький, 1995).

Беручи до уваги позицію С. Рубінштейна, ми трактуємо рефлексію як один із важливих етапів у професійному становленні майбутніх фахівців медичної сфери. За допомогою рефлексії майбутній фахівець медичної сфери здатний подумки вийти за межі власної професійної діяльності й зайняти позицію поза нею (Рубінштейн, 1973), що сприятиме прояву власної особистісної відповідальності та вибору на цій основі найбільш ефективної стратегії надання медичної послуги. Завдяки високому рівню розвитку рефлексії майбутній фахівець медичної сфери стає здатним нести особистісну відповідальність за власну професійну діяльність та досягати поставленої мети, пов'язаної з якісним наданням медичної допомоги.

Спираючись на дослідження В. Шадрікова та М. Кузнецової, рефлексію розглядаємо як здатність майбутніх фахівців медичної сфери відображати аналіз мотивів і цілей, зовнішніх і внутрішніх умов, можливих програм професійної діяльності, процесів виконання і результатів окремих професійних дій, спрямованих на вирішення проміжних завдань професійного

спрямування, якісний аналіз підсумкових результатів професійної діяльності в контексті прояву особистісної відповідальності (Шадріков, 2015).

Отже, незважаючи на те, що рефлексія по-різному трактується науковцями, звертаємо увагу на те, що рефлексивна функція особистісної відповідальності уможливорює вибір майбутніми фахівцями медичної сфери найбільш вдалого шляху надання ефективної медичної допомоги. Рефлексія є одним із головних елементів у системі професійної діяльності сучасного медика, вона виконує складну функцію професійної саморегуляції. Внаслідок високого рівня розвитку рефлексивної компетентності у майбутніх фахівців медичної сфери виробиться спроможність блокувати діяльність за старими зразками, і відкриватимуться нові шляхи для професійного мислення й дій.

Мета статті – розкрити зміст, способи та принципи розвитку рефлексії як фактору формування особистісної відповідальності у майбутніх фахівців медичної сфери в процесі їхнього професійного становлення.

2. Методологія та методи

Методологія дослідження передбачає визначення психологічних особливостей розвитку рефлексії як фактору формування особистісної відповідальності у майбутніх фахівців медичної сфери. Об'єктом даного дослідження є особистісна відповідальність майбутніх фахівців медичної сфери; предметом – рефлексія як фактор розвитку особистісної відповідальності майбутніх фахівців медичної сфери. Метою дослідження є виділення та обґрунтування компонентів і способів розвитку рефлексії в професійному становленні майбутніх фахівців медичної сфери. У зв'язку з цим нами було сформульовано такі завдання: шляхом теоретичного аналізу визначити суть та специфіку наукових підходів до вивчення поняття «рефлексія»; виділити та теоретично обґрунтувати чинники, умови та способи розвитку рефлексії як фактору становлення особистісної відповідальності майбутніх фахівців медичної сфери.

Зважаючи на специфіку нашого дослідження, його мету та завдання, нами використано теоретичні методи: психологічний аналіз проблеми, системний аналіз та узагальнення теоретико-методологічних підходів до поставленої проблеми.

Оскільки діяльність майбутніх фахівців медичної сфери спрямована на розв'язання певних проблем надання кваліфікованої медичної допомоги, то в контексті методології нашого дослідження відправним пунктом було уявлення Г. Щедровицького про те, що рефлексія займає особливе

місце в структурі діяльності особистості. Вивчення рефлексії як фактору розвитку особистісної відповідальності майбутнього фахівця медичної сфери в процесі його професійного становлення ґрунтується на спроможності пізнати й оцінити самого себе у професійній діяльності, самовизначитись у ситуації необхідності надання кваліфікованої медичної допомоги та визначити міру власного внеску й особистісної відповідальності за отриманий результат.

3. Результати та дискусії

Маркером професійного становлення майбутніх фахівців медичної сфери є рівень розвитку їхнього професіоналізму, який виражається в набутих професійних знаннях, практичних навичках, здатності приймати ефективні рішення в різних за складністю професійних ситуаціях та нести за них особистісну відповідальність. Рівень сформованості особистісної відповідальності зумовлює професійний успіх майбутніх фахівців медичної сфери та визначає міру їхньої психологічної готовності до професійної діяльності. Особистісна відповідальність є властивістю розвинутої особистості, яка безпосередньо пов'язана зі свободою вибору в професійній поведінці та є вирішальною у професійній самореалізації й самоактуалізації майбутніх фахівців медичної сфери. Одним із провідних факторів розвитку особистісної відповідальності майбутніх фахівців медичної сфери є їхня здатність до рефлексії. Саме рефлексія надає можливість запустити процес професійної мислєдіяльності майбутніх фахівців медичної сфери та вивести їх на якісно вищий рівень особистісної відповідальності.

Згідно з позицією Б. Вульфова (Вульф, 1997) високий рівень розвитку рефлексії у майбутніх фахівців медичної сфери передбачає співвідношення себе, можливостей свого «Я» з тим, чого вимагає професія медика. Вслід за А. Карповим визначаємо рефлексію як центральну професійно важливу якість особистості майбутнього фахівця медичної сфери, від якої залежить успішність опанування професії (Карпов, 2014).

Ґрунтуючись на науковому доробку Л. Борисової (Борисова, 2019), становлення рефлексії у майбутніх фахівців медичної сфери розглядаємо через послідовність розвитку спрямованості особистості на рефлексивну професійну діяльність (формування професійних потреб, мотивів, ціннісних орієнтацій), вироблення прагнень до реалізації професійних нововведень й інновацій, готовності діяти в ситуаціях з високим ступенем професійної невизна-

ченості; включеності особистості в процес вирішення нестандартних професійних завдань; формування здібностей до переосмислення своїх особистісних і професійних стереотипів, адекватної самооцінки, самоаналізу професійного зростання, без чого є неможливою позитивна динаміка розвитку рефлексії.

Розвиток рефлексії у майбутніх фахівців медичної сфери не є стихійним процесом. Це планомірний, цілеспрямований процес, який охоплює сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених етапів. Розвиток – це процес кількісних і якісних змін явища, що супроводжується дезінтеграційно-інтеграційними процесами (Dabrowski, 1964). Л. Борисова виділяє три основних етапи у процесі розвитку рефлексії у майбутніх фахівців:

- самопізнання – виробляється розвиток загальної технології професійного пошуку, з'ясування особистісної рефлексивної позиції майбутнього фахівця, оцінка себе як особистості;

- самотворення – відбувається трансформація особистісної позиції в поведінку фахівця медичної сфери, проектування себе в майбутній діяльності;

- самореалізація – виражається в здатності до професійної діяльності, професійної рефлексії, розвитку креативності та усвідомленні себе як творчої особистості (Борисова, 2019).

Отже, рефлексія – це уявне оперування майбутніми фахівцями медичної сфери з образом свого професійного «Я», змістом своєї професійної свідомості, професійними переживаннями й смислами. Ми встановили, що існує суттєвий зв'язок між рівнем розвитку рефлексивності та особистісної відповідальності у професійній діяльності майбутніх фахівців медичної сфери. Специфічність властивості рефлексивності та своєрідність її впливу на особистісну відповідальність полягає в тому, що вона знаходить свій вияв у рівні розвитку професійних якостей майбутніх фахівців медичної сфери.

У зв'язку з вищевикладеним доречним є виділення декількох способів розвитку рефлексії у майбутніх фахівців медичної сфери. Перший спосіб розвитку рефлексії полягає у впровадженні майбутнім фахівцем медичної сфери у свою професійну діяльність філософської стратегії «незнання», за якої знімається обов'язок бути у всьому обізнаним, зводиться до мінімуму напруженість і страх від того, що чогось не знаєш; розуміння того, що не розумієш, стає значно більшою цінністю, ніж саме знання. Будь-яка професійна

мислєдїяльнїсть починаєтьсї з постановки проблеми, з визначення того, що незрозумїло. Сама постановка питання є засобом фїксацїї розумїння того, що не зрозумїло. Умїння майбутнїми фахївцїями медичнї сфери ставити перед собою чїткї й зрозумїлї питання, з одного боку, демонструє рївень розвитку професїйнї рефлексїї, а з їншого – вказує на спосїб її актуалїзацїї. Усвїдомленню професїйнї проблеми сприяє побудова моделї, яка показує вектор руху професїйнї думки.

Другий спосїб розвитку рефлексїї визначаєтьсї виробленнїям у майбутнїх фахївцїв медичнї сфери позицїї поваги й прийняття протилежних думок. Варто зазначити, що досвїдченї фахївцї медичнї сфери досить часто тяжїють до вїри в єдино правильну, власну точку зору, що в результатї перешкоджає глибокїй професїйнї рефлексїї. Саме тому варто розвивати у майбутнїх фахївцїв медичнї сфери вмїння аналізувати проблему не з однїєї єдиної точки зору, а так, як її бачать їншї. Одним їз дїєвих способїв оволодїння умїннїям займати й змїнювати рїзнї професїйнї позицїї є рольова гра. Переключення з однїєї ролї на їншу даєть змогу розширити дїапазон уявлень майбутнього фахївця медичнї сфери про власну професїйну роль і створить умови для рефлексїї свїїх професїйних можливостей.

Третїм способом розвитку рефлексїї у майбутнїх фахївцїв медичнї сфери є професїйна самозвїтнїсть, яка ґрунтуєтьсї на аналізї причин та змїсту свїїх професїйних досягнень і професїйних негараздїв. Даний процес допомагає зрозумїти й розїбратисї в тому, що в професїйному планї турбує майбутнього фахївця медичнї сфери.

Однак який би спосїб розвитку рефлексїї у майбутнїх фахївцїв медичнї сфери вибрано не було, здатнїсть до рефлексїї формуєтьсї поступово. Саме тому важливим є з'ясування професїйних умов розвитку рефлексїї у майбутнїх фахївцїв медичнї сфери. Важливими умовами розвитку рефлексїї у майбутнїх фахївцїв медичнї сфери є спецїально органїзована рефлексивна дїяльнїсть; наявнїсть рефлексивного середовища; активїзацїя мїжсуб'єктних вїдносин мїж учасниками рефлексивнї дїяльнїстї; актуалїзацїя рефлексивностї й використання програм розвитку професїйнї рефлексїї.

Теоретичний аналіз окресленої вище проблеми дозволив нам проаналїзувати запропонованї сучасними науковцїями моделї рефлексїї та розробити власну структурну модель розвитку рефлексїї як фактору формування особистїсної вїдповїдальностї майбутнїх фахївцїв медичнї сфери.

Зокрема, О. Воронова запропонувала модель рефлексїї в професїйнї дїяльностї педагога-вихователя, в якїй залежно вїд рївня розвитку рефлексивнї свїдомостї особистїстю визначаютьсї власнї головнї їдеї, вивчаютьсї практичнї дїї, здїйснюєтьсї оцїнка процесу дїяльностї з точки зору адекватностї психологїчних особливостей дїтей. Рефлексїю у професїйнї дїяльностї вона вивчає через концептуальну, операцїйну та рївневу моделї. В. Фурман (Фурман, 2013) обґрунтовує змїстовну модель складникїв особистїсної рефлексїї, згїдно з якою варто видїляти такї складникї особистї рефлексїї, як: усвїдомленїсть тїлесного «Я»; усвїдомленїсть власних почуттїв і емоцїй; усвїдомленїсть їнтелектуальних операцїй «Я»; усвїдомленїсть цїннїсного «Я». Л. Гапоненко (Гапоненко, 2009) розроблена структурно-функцїональна модель розвитку рефлексивного спїлкування, в якїй видїляютьсї чотири етапи розвитку рефлексивного спїлкування, котрї на рївнї ґенези проходять певнї їєрархїчнї рївнї оволодїння усвїдомленим оцїнюваннїям когнїтивнї, емотивно-мотивацїйної та дїєво-практичнї сфери.

Запропонована нами модель розвитку рефлексїї як умови формування особистїсної вїдповїдальностї у майбутнїх фахївцїв медичнї сфери ґрунтуєтьсї на цїнностї професїйнї дїяльностї; передбачає змїнювання старих професїйних норм; орієнтує на привабливїсть дїяльностї у сферї медицини. Основними передумовами створення такої моделї є розумїння того, що процес надання фахової медичнї допомоги ґрунтуєтьсї на гуманїстичнїй орієнтацїї в галузї медичного обслуговування; здатностї приймати ефективнї рїшення в рїзних за складнїстю професїйних ситуацїях та нести за них особистїсну вїдповїдальнїсть; професїйному самопїзнаннї, самотвореннї та самореалїзацїї як важливих структурних компонентах успїшної професїйнї дїяльностї сучасного медика (див. рис. 1).

Розвиток рефлексивнї компетентностї у професїйнї дїяльностї майбутнїх фахївцїв медичнї сфери визначаєтьсї рївнем їхнїої адаптацїї до професїйнї дїяльностї й активїзацїї власної активностї до змїн, постановки й досягнення нових професїйних цїлей та залежить вїд чотирьох компонентїв: їнформацїйного, їнструментального, оцїнно-мотивацїйного та поведїнкового.

У структурнїй моделї розвитку рефлексїї як фактору формування особистїсної вїдповїдальностї майбутнїх фахївцїв медичнї сфери важливим є поєднання системи: рефлексивно-їнформацїйного оцї-

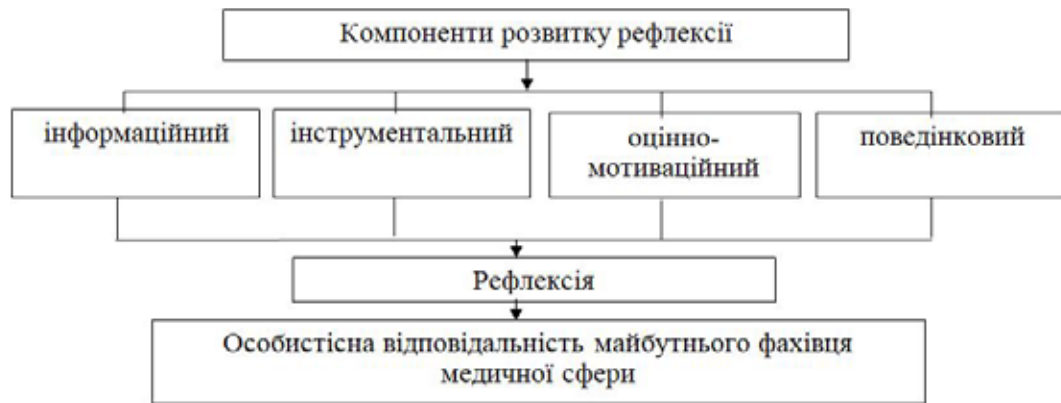

Рис. 1. Структурна модель розвитку рефлексії як фактору формування особистісної відповідальності майбутніх фахівців медичної сфери

нювання власної професійної активності й умінь проводити професійний самоаналіз; інструментальних стратегій рефлексивного розв'язування професійних проблем; оцінно-мотиваційних рефлексивних умінь контролювати розумово-професійну активність; рефлексивно-поведінкових засобів розв'язання професійних проблем.

Особливого значення в структурній моделі розвитку рефлексії як фактору формування особистісної відповідальності набуває особистість майбутнього фахівця медичної сфери. Рефлексивна компетентність майбутнього фахівця медичної сфери дозволяє ефективно та адекватно здійснювати рефлексивні процеси, реалізацію рефлексивної здатності, що забезпечує професійний розвиток і саморозвиток, сприяє досягненню максимальної ефективності та результативності у власній професійній діяльності.

Розглядаючи рефлексію як один із факторів формування особистісної відповідальності у майбутніх фахівців медичної сфери, ми запропонували комплекс програмних заходів щодо розвитку професійної рефлексії майбутніх фахівців медичної сфери. Розробка програмних заходів зумовлена потребою розвитку особистісної відповідальності майбутніх фахівців медичної сфери в процесі їхнього професійного становлення та необхідністю формування високого рівня професійного самопізнання, самотворення та самореалізації як важливих структурних компонентів успішної професійної діяльності. Психологічними умовами запровадження запропонованої програми є створення рефлексивного середовища, яке би сприяло усвідомленню важливості особистісної відповідальності у професійній діяльності майбутніх фахівців медичної сфери. Метою запровадження програмних заходів є організація і забезпечення процесу проекту-

вання інноваційних психологічних засобів відповідально-професійного розвитку майбутніх фахівців медичної сфери через рефлексивно-інформаційне оцінювання власної професійної активності й умінь проводити професійний самоаналіз; аналіз інструментальних стратегій рефлексивного розв'язування професійних проблем; формування оцінно-мотиваційних рефлексивних вмінь контролювати професійну активність та використання рефлексивно-поведінкових засобів розв'язання професійних проблем.

Перший програмний захід запропонованої нами програми ґрунтується на інформаційному (орієнтований на аналіз проблемних ситуацій, які виникають в процесі професійної діяльності) та інструментальному (активізує систему рефлексивних вмінь) компонентах й забезпечує набуття рефлексивного досвіду, тобто відкриття в собі нових зон найближчого професійного самовдосконалення, розуміння важливості особистісної відповідальності в процесі прийняття професійних рішень та виконання професійних дій. Другий програмний захід ґрунтується на інформаційно-мотиваційному компоненті й передбачає розвиток мотивації у майбутніх фахівців медичної сфери до професійного самопізнання. Третій програмний захід ґрунтується на поведінковому компоненті та сприяє успішному кар'єрному старту і професійному зростанню.

Впровадження програмних заходів сприятиме розвитку рефлексивності у майбутніх фахівців медичної сфери, яка стане основою формування особистісної відповідальності та ефективно проявиться в майбутній професійній діяльності. Реалізація програмних заходів відбулася на базі Вінницького медичного коледжу ім. акад. Д.К. Заболотного та Вінницького національного медичного університету

Таблиця 1

Ефективність програмних заходів

Рівень рефлексивності	Кількість досліджуваних	Середній показник рефлексивності до використання програмних заходів	Середній показник рефлексивності після програмних заходів
Контрольна група	52	14,8	
Експериментальна група (одразу після програми)	46	14,6	18,3
Експериментальна група (через 1 місяць після програми)	42		17,4

ім. М.І. Пирогова. Вибірку склали 96 осіб, з яких 52 особи входили до контрольної групи, а 42 особи – до експериментальної групи. На контрольну групу не здійснювалося жодних впливів, водночас в експериментальній групі запроваджувались описані вище програмні результати. У підсумку нами були отримані дані, які вказують, що до запровадження програмних заходів середній рівень рефлексивності у майбутніх фахівців медичної сфери був суттєво нижчим. Після використання програмних заходів рівень розвитку рефлексивності у майбутніх фахівців медичної сфери зріс. Динаміка показника ефективності запропонованих програмних заходів представлена в таблиці 1.

Для перевірки статистичної гіпотези в даному випадку ми застосовували t – критерій Стьюдента з 96 ступенями свободи для показника інноваційності. У результаті було зафіксовано вихід статистики за критичні рівні розподілу $t = 3,09$ при критичному теоретичному значенні $2,625$ на рівні значущості $p < 0,01$.

Отже, важливою умовою успішної професійної діяльності майбутніх фахівців медичної сфери є розвиток їхньої особистісної відповідальності, одним із фактором становлення якої виступає високий рівень розвитку рефлексії. Можна стверджувати, що розроблена авторська програма розвитку рефлексивності мала позитивний ефект.

Висновки

За результатами проведеного дослідження встановлено, що рефлексія є індивідуально-психологічною особливістю

фахівця, яка сприяє його особистісно-професійному зростанню. Особливої актуальності набуває проблема рефлексії в діяльності майбутніх фахівців медичної сфери, одним із центральних компонентів якої виступає особистісна відповідальність. Провідним фактором розвитку особистісної відповідальності майбутніх фахівців медичної сфери в процесі їхнього професійного становлення є рефлексія. Рефлексія дає можливість майбутнім фахівцям медичної сфери прогнозувати та критично аналізувати власну професійну діяльність, оцінювати ефективність свого професійного і особистісного розвитку та нести особистісну відповідальність за прийняті професійні рішення, поставлені цілі та пріоритети, засоби та методи реалізації цих рішень. Запропонована нами структурна модель розвитку рефлексії як фактору формування особистісної відповідальності майбутніх фахівців медичної сфери ґрунтується на формуванні у них здатності до рефлексивного оцінювання власної професійної активності й умінь здійснювати професійний самоаналіз; розвитку спроможності до аналізу стратегій рефлексивного розв'язування професійних проблем, на поступовому переході до етапу формування рефлексивних вмінь контролювати власну професійну активність та сформованості вмінь використовувати рефлексивні-поведінкові засоби у розв'язанні професійних проблем. Перспективним напрямом наших подальших наукових досліджень є емпірична діагностика компонентної структури рефлексії як фактору розвитку особистісної відповідальності у майбутніх фахівців медичної сфери.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асмолов А.Г. Психология личности : учебник. Москва : Изд-во МГУ, 1990. 367 с.
2. Борисова Л.Н. Педагогические условия развития профессиональной рефлексии у студентов педагогического колледжа : дисс. ... канд. пед. наук. Курск, 2019. 90 с.
3. Воронова О.Ю. Професійна рефлексія як умова формування адекватної «Я-концепції» майбутнього вихователя : *Збірник тез доповідей всеукраїнської науково-практичної конф.* Мукачеве, 2017. С. 21–23.
4. Вульффов Б.З. Рефлексия: учить, управляя. *Мир образования.* Москва, 1997. С. 63–65.
5. Гапоненко Л.О. Рефлексія як умова розвитку особистості : монографія. Дніпропетровськ : Пороги, 2009. 175 с.

6. Зинченко В.П. Роль рефлексии в построении предметного действия. *Рефлексивные процессы и управление*. 2002. Том 2. № 2. С. 90–105.
7. Карпов А.В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики. *Психологический журнал*. 2014. Т. 24. № 5. С. 45–57.
8. Путеводитель по методологии организации, руководства и управления : хрестоматия по работам Г.П. Щедровицкого. Москва : Дело, 2003. 160 с.
9. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. Москва, 1973. 423 с.
10. Савченко О.В. Рефлексивна компетентність: методи та процедури діагностики : монографія. Херсон, 2016. 286 с.
11. Слободчиков В.И. Генезис рефлексивного сознания. *Вопросы психологии*. 1990. № 3. С. 25–36.
12. Фурман А.В. Парадигма як предмет методологічної рефлексії. *Психологія і суспільство*. 2013. № 3. С. 72–85.
13. Шадриков В.Д. Психология деятельности человека. Москва : Институт психологии РАН, 2015. 464 с.
14. Щедровицкий Г.П. Рефлексия. Избранные труды. Москва : Шк. Культ. Полит., 1995. 800 с.
15. Dabrowski K. Positive disintegration. Boston : Little Brown & Co., 1964.
16. Reber A. The Penguin dictionary of psychology. New York : Viking, 1985. 848 с.

REFERENCES:

1. Asmolov A.H. (1990). *Psikhologhiya lychnosti: Uchebnyk. [Psychology of Personality: A Textbook]*. M.: Yzd-vo MHU, 367 p. [in Russian].
2. Borysova L.N. (2019). Pedagogicheskiye usloviya razvitiya professionalnoi refleksyy u studentov pedagogicheskogo kolledzha [Pedagogical conditions for the development of professional reflection in students of teacher training college]. *Dissertation abstract, Kursk*. [in Russian].
3. Voronova O. Yu. (2017). Profesiina refleksiiya yak umova formuvannya adekvatnoi "Ia-kontseptsii" maibutnoho vykhovatelya [Professional reflection as a condition of formation of an adequate "I-concept" of the future tutor]. *Zbirnyk tez dopovidei vseukrainskoi naukovopraktychnoi konf. (pp. 21–23). Mukachevo*. [in Ukrainian].
4. Vulfov B.Z. (1997). *Refleksiya: uchyt, upravliaya [Рефлексия: учить, управляя]*. Myr obrazovaniya - World of education. (pp. 63–63). Moskva. [in Russian].
5. Haponenko L. O. (2009). *Refleksiiya yak umova rozvytku osobystosti: monohrafiya [Reflection as a condition of personality development]*. Dniproptrovsk: Porohy. [in Ukrainian].
6. Zynchenko V. P. (2002). Rol refleksyy v postroenyy predmetnoho deistviya [The role of reflection in the construction of objective action]. *Refleksivnyye protsessy y upravlenye – Reflective processes and management*. Tom 2. № 2. (pp. 90–105). [in Russian].
7. Karpov A.V. (2014). Refleksivnost kak psikhicheskoe svoistvo y metodyka ee dyagnostyky [Reflexivity as a mental property and methodology for its diagnosis]. *Psikhologicheskyy zhurnal - Psychological Journal*. T. 24. № 5, 45–57. [in Russian].
8. Putevoditel po metodologyy orhanyzatsyy, rukovodstva y upravleniya : khrestomatyiya po rabotam H. P. Shchedrovitskogo [Guide to the organization, leadership and management methodology: anthology on the works of G.P.Shchedrovitsky]. M. : Delo, 160 p. [in Russian].
9. Rubynshtein S.L. (1973). *Problemy obshchei psikhologyy [Problems of General Psychology]*. M., 423 p. [in Russian].
10. Savchenko O.V. (2016). Refleksivna kompetentnist: metody ta protsedury diahnostryky [Reflexive competence: diagnostic methods and procedures]. Kherson. [in Ukrainian].
11. Slobodchikov V.Y. (1990). Henezys refleksivnoho soznaniya. [Генезис рефлексивного сознания]. *Voprosy psikhologyy - Psychology issues*. №3. (pp. 25–36). [in Russian].
12. Furman A. V. (2013). Paradyhma yak predmet metodolohichnoi refleksii [The paradigm as a subject of methodological reflection]. *Psikhologhiia i suspilstvo - Psychology and society*, 3, 72–85 [in Ukrainian].
13. Shadrykov V.D. (2015). *Psikhologhiya deiatelnosti cheloveka [psychology of human activity]*. M.: Ynstytut psikhologyy RAN, 464 p. [in Russian].
14. Shchedrovitskiy H.P. (1995). *Refleksiya. Yzbrannyye trudy [Reflection. Selected Works]*. M.: Shk. Kult. Polyt., 800 p. [in Russian].
15. Dabrowski, K. (1964). Positive disintegration. Boston: Little Brown & Co.
16. Reber A.S. (1985). The Penguin dictionary of psychology. New York: Viking.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2020.
The article was received 02 March 2020.